

БУДІВНИЦТВО КАХОВСЬКОЇ ГЕС І СТВОРЕННЯ ПІВДЕННОГО ЕНЕРГОРАЙОНУ (ПОДНІПРОВ'Я, МИКОЛАЇВ, ХЕРСОН, ОДЕСА І КРИМ) У 1950–1953 рр.

У статті досліджується процес адміністрування будівництва Каховської гідроелектростанції у 1950–1953 рр. урядовими і партійними інституціями УРСР та СРСР. Особлива увага звертається на програму формування Південного енергорайону, яким мало бути об'єднано Подніпров'я, Миколаїв, Херсон, Одесу і Крим.

Розвиток єдиного Південного енергорайону мав на меті забезпечити раціональну експлуатацію енергетичних потужностей півдня України (до 1954 р.) і Кримського півострова, а також планувався під програму розвитку сільського господарства у південних районах України і північних районах Криму. У контексті програми будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування півдня України і півночі Криму. Економічний і соціальний розвиток цих регіонів потребував збільшення енергоспоживання і потужний енергорайон, формування якого мало бути завершено завдяки будівництву Каховської гідроелектростанції, мав створити умови для електрифікації сільського господарства й забезпечення стабільності енергоспоживання у періоди пікового споживання електроенергії протягом року.

Будівництво Каховської гідроелектростанції здійснювало Головне Управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР. Проте, вагому роль у кадровому та матеріальному забезпеченні цього будівництва відігравали Рада Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У та місцеві партійні організації.

Будівництво Каховської гідроелектростанції й формування Південного енергорайону забезпечувало покращення енергетичного забезпечення Кримського півострова і посилювало його енергетичний зв'язок із Україною.

Ключові слова: Каховська ГЕС; Головне Управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР; південний енергорайон; Крим; трест «Гідроенергопроект».

В статье исследуется процесс администрирования строительства Каховской гидроэлектростанции в 1950–1953 гг. правительственными и партийными учреждениями УССР и СССР. Особое внимание уделяется программе формирования Южного энергорайона, в который планировалось объединить Приднепровье, Николаев, Херсон, Одессу и Крым. Развитие единого Южного энергорайона имело целью обеспечить рациональную эксплуатацию энергетических мощностей юга Украины (до 1954 г.) и Крымского полуострова, а также планировался под реализацию программы развития сельского хозяйства в южных районах Украины и северных районах Крыма. В контексте программы строительства Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов и системы орошения юга Украины и севера Крыма. Экономическое и социальное развитие этих регионов требовало увеличения энергопотребления и мощный энергорайон, формирование которого должно было завершиться благодаря строительству Каховской гидроэлектростанции, в планах было создать условия для электрификации сельского хозяйства и обеспечение стабильности энергопотребления в периоды пикового потребления электроэнергии на протяжении года. Строительство Каховской гидроэлектростанции осуществляло Главное Управление «Днепрострой» Министерства электростанций СССР. Однако, в кадровом и материальном обеспечении этого строительства весомой была роль Совета Министров УССР и ЦК КП(б)У и местных партийных организаций. Строительство Каховской гидроэлектростанции и формирова-

ние Южного энергорайона обеспечивало улучшения энергетического обеспечения Крымского полуострова и усиливало его энергетическую связь с Украиной.

Ключевые слова: Каховская ГЭС; Главное Управление «Днепрострой» Министерства электростанций СССР; Южный энергорайон; Крым; трест «Гидроэнергопроект».

The process of the administering of The Kakhovka Hydroelectric Station construction in 1950–1953s by the governmental and party institutions of Ukrainian SSR and USSR has been analysed. The particular attention has been paid to the building of the Southern energetic region, which was supposed to unite the Dnieper land, Mykolaiv, Kherson, Odessa, Crimea.

The development of the single Southern energetic region was supposed to ensure the rational exploitation of the energetic capacities of the Southern part of Ukraine (until 1954) and the Crimean peninsula, which was also planned to be built for the program of the agricultural development in the Southern regions of Ukraine and the Northern regions of the Crimea. In the context of building of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimean channels and the melioration system of the South of Ukraine and the North of the Crimea, economical and social development of these regions required the increase of power consumption and energetically powerful region, the creation of which was supposed to be finished due to the building of The Kakhovka Hydroelectric Station and was supposed to create the conditions for the electrification of the agriculture and the fulfilment of the stable power consumption in the periods of increased levels of power consumption during the year.

The construction of the building of The Kakhovka Hydroelectric Station was done by the Chief Directorate «Dniprobud» of the Ministry of Electric Power Stations of USSR. However, the major role in employment and the material fulfilment of this building had the Council of Ministers of Ukrainian SSR and the Communist Party of Ukraine as well as the local party organizations.

The building of The Kakhovka Hydroelectric Station and the formation of the Southern Energetic Region was ensuring the improvement of the energetic state of the Crimean peninsula and was fostering its energetic connections with Ukraine.

Key words: Kakhovka power plant; General Directorate «Dneprostroy» of USSR Ministry of Power; Southern energy district; Crimea; trust «Hidroenerhoproekt».

Радянська політика відбудови господарства після завершення Другої світової війни передбачала нарощування виробництва і споживання промисловістю й сільським господарством значних обсягів електроенергії. Зокрема й на території УРСР відбувається відбудова ДніпроГЕС, відновлюється Придніпровський енергорайон. Проте, радянські програми індустріалізації передбачали значне укрупнення енергетичних районів і в рамках цього укрупнення мали інтегруватися промислові та аграрні регіони. Будівництво Каховської ГЕС, яке було ініційовано 1950 р., а розпочато 1951 р., мало закласти передумови для об'єднання ряду енергетичних районів у один, південний енергорайон. У цей енергорайон мало бути об'єднано Подніпров'я, південь України і Крим. Таким чином, мала посилюватися господарська інтеграція економічних районів як у межах УРСР до 1954 р., так і регіонів за цими межами.

Теоретичні основи проблематики об'єднання енергетичних розкриваються у Перспективному плані наукових досліджень в цьому напрямку Академії наук Української РСР на 1959–1965 рр. [8]. Значення Каховської ГЕС у забезпеченні цілісності локальної енергетичної системи півдня України висвітлюється у статті кандидата технічних наук Ф. Т. Марковського «Про можливість використання Дніпровського буровугільного басейну для енергозабезпечення півдня України» [5]. Хоча статтю Ф. Марковського присвячено аналізу перспектив розвитку теплової енергетики у регіоні півдня УРСР, проте, автор приділяє значну увагу і ключовому значенню Каховської ГЕС як системоутворюючого об'єкта енергосистеми на

півдні України. У контексті розвитку енергетики в СРСР розглядає у своїх роботах міністр електростанцій СРСР у досліджуваній в цій статті період Д. Г. Жимерін. Зокрема, він звертає увагу на процес формування Південного енергорайону [1, с. 134–136; 2, с. 303–305], щоправда, висвітлення не знаходить місце і роль у цьому процесі Кримської області. Питання адміністрування процесу будівництва Каховської ГЕС і прийняття рішення про формування південної енергетичної системи на території УРСР на початку 1950-х рр. потребує окремого дослідження.

Стаття має на меті дослідити процес адміністрування будівництва Каховської ГЕС і його значення у формуванні південного енергорайону та значення цього процесу в економічній інтеграції Криму із Україною.

Будівництво Каховської ГЕС було започатковано однією постановою Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1950 р. із будівництвом Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та зрошування земель півдня України і півночі Криму. Майбутнє освоєння цих земель у єдиному господарському комплексі півдня України і півночі Криму ставило питання про забезпечення цих територій електроенергією. Відповідно, будівництво Каховської електростанції мало забезпечити виробітку електроенергії у необхідній кількості для постачання сільськогосподарства територій півдня України і півночі Криму. Стратегічне значення будівництва електростанції на Дніпрі усвідомлювалося як керівництвом УРСР, так і більшістю загальносоюзних установ. Проте, просування питання будівництва Каховської ГЕС

також мало й свої складнощі. Так, під час затвердження Радою Міністрів СРСР проекту постанови про розгортання будівництва Каховської ГЕС на 1951 р. було передбачено виділення 50 млн рублів із яких 30 млн мало бути виділено на будівельно-монтажні роботи і 14,2 млн рублів на проектно-пошукові роботи. 24 січня 1951 р. цей проект постанови було розглянуто на Бюро Ради Міністрів СРСР під керівництвом Заступника Голови Ради Міністрів СРСР М. Г. Первухіна. У зв'язку із запереченнями ряду міністерств по принциповим пунктам проекту постанови було створено Комісію, котра мала протягом 5 днів розглянути ці заперечення і представити проект постанови на розгляд Ради Міністрів СРСР [9, арк. 1]. Отже, початок будівництва Каховської ГЕС отримав у Раді Міністрів СРСР серйозні зауваження.

Проте, вже у планах забезпечення будівництва у 1951 р. на 1952 р. Голова Ради Міністрів УРСР Д. Коротченко і Перший Секретар ЦК КП(б)У Л. Мельников у листі до Й. Сталіна звернулися із пропозицією розглянути і затвердити проект постанови Ради Міністрів СРСР «Про розгортання основних робіт по будівництву Каховської гідроелектростанції на р. Дніпро у 1952 році». Запропонованим проектом постанови було передбачено капіталовкладення у розмірі 450 млн рублів [12, арк. 185]. Здебільшого, у питанні отримання матеріальних фондів чи врегулювання питань матеріально-фінансового характеру керівництво УРСР зверталось до Ради Міністрів СРСР, її Президії. У такому разі звернення було до Голови Ради Міністрів СРСР Й. Сталіна, оминаючи проміжні ланки радянської урядової ієрархії, причому із проханням затвердити проект постанови. Тобто, відбувається спроба обминути бюрократичні інстанції в Раді Міністрів СРСР й отримати схвалення від керівника держави, яке мало вирішити долю урядової постанови. Причому питання ставилося про виділення значних капіталовкладень, котрі в разі мали перевищувати ті, які було передбачено на 1951 р. Власне, значне збільшення капіталовкладень пояснювалось початком здійснення у 1952 р. основних робіт на будівництві Каховської ГЕС.

Для порівняння, на 1951 р. у Раді Міністрів СРСР розглядалось виділення «Дніпробуду», котрий мав здійснювати будівництво Каховської ГЕС, 50 млн рублів [9, арк. 1], у той час як для «Укрводбуду», котрий мав здійснювати будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів і системи зрошування територій півдня України і північного Криму, передбачалось виділення 65 млн рублів [9, арк. 3]. Отже, на будівельні роботи по Каховській ГЕС у 1951 р. передбачалось виділення значно менших фінансових фондів ніж на будівництво каналів, але ситуація з їх фінансовим забезпеченням радикально змінюється у 1952 р. Протягом 1950–1952 рр. на будівництво Каховської ГЕС було виділено 464 млн рублів або 20 % від загальної кошторисної суми витрат, а на 1953 р. планувалось виділення 500 млн рублів. Всього протягом 1950–1953 рр. на будівництво Каховської ГЕС мало бути відпущено до 1 млрд рублів (40 % кошторисної вартості) при тому, що на будівництво гідроелектростанції вказаний період часу складав 50% усього періоду будівництва. У той же

час на будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування півдня України і півночі Криму протягом того самого періоду мало бути відпущено всього 5,5 % фінансового забезпечення за кошторисом, а часу на будівництво мало бути витрачено період 1950–1953 рр. складав 43 %, не зважаючи на одночасний початок будівництва Каховської ГЕС і Південно-Українського та Північно-Кримського каналів [3, арк. 141]. На будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів та системи зрошування було виділено у 1951 р. 100 млн рублів, у 1952 р. – 220 млн рублів, а на 1953 р. передбачалось виділити 300 млн рублів [11, арк. 232]. Тобто, спостерігається явна еволюція пріоритетів у фінансуванні об'єктів пов'язаних між собою не лише нормативно, а й по-господарськи. Будівництво Південно-Українського і Північно-Кримського каналів мало певний пріоритет у фінансуванні на початковому етапі, очевидно, через те, що в цей період відбувається здебільшого будівництво об'єктів житлового фонду і соціальної, транспортної та іншої інфраструктури [11, арк. 232]. Освоєння земель півдня України було, безумовно, важливим напрямком роботи уряду СРСР і без переселення населення на освоєвані землі цей напрямок реалізувати було не можливо. Відповідно, на першому етапі будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів відбувалось закладення бази для подальшого заселення цих територій. Тому і на ці потреби фінансове забезпечення було пріоритетним.

Уже в 1951 р., після труднощів із виділенням коштів на фінансування будівництва Каховської ГЕС у Раді Міністрів СРСР, ставиться питання про інституційне посилення будівництва. У листі на ім'я Й. Сталіна від Першого Секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова, Голови Ради Міністрів Д. Коротченка і Міністра електростанцій СРСР Л. Жимеріна щодо будівництва Каховської ГЕС із проектом постанови Ради Міністрів СРСР було поставлено питання про проектне забезпечення будівництва ГЕС. Обов'язок здійснювати проектне забезпечення будівництва Каховської ГЕС було покладено на трест «Гідроенергопроект» Міністерства електростанцій СРСР, зокрема його українське відділення. Слід відзначити, що це українське відділення було, фактично, автономним і формально підпорядковувалось Інституту в Москві для забезпечення наявності командно-адміністративної вертикалі. Проектом постанови, яку було направлено на затвердження Й. Сталіну, передбачалось посилення організацій, які мали здійснювати проектне забезпечення будівництва – Українського філіалу «Гідроенергопроект», а також «Дніпробуду», організації, яка мала здійснювати будівництво Каховської електростанції [7, арк. 1]. Слід звернути увагу на той факт, що проект постанови Ради Міністрів СРСР, було представлено, фактично, ЦК КП(б)У спільно із Радою Міністрів УРСР, заручившись підтримкою загальносоюзного міністерства. Тобто, питання будівництва Каховської ГЕС за ініціативою взяло на себе керівництво УРСР, оскільки на нього покладалися функції забезпечення цього будівництва кваліфікованими кадрами, будівельними матеріалами тощо. Проте, на відміну від будівництва Південно-Українського і

Північно-Кримського каналів і системи зрошування півдня України і півночі Криму, будівництво Каховської ГЕС потребувало продукції, яка на території УРСР не вироблялась [7, арк. 5]. Тому роль Міністерства електростанцій СРСР у лобюванні потреб будівництва Каховської ГЕС була надзвичайно потужною. Проте, Рада Міністрів УРСР визначила у цього проекту постанови для себе зобов'язання забезпечувати постачання для будівництва Каховської ГЕС 50 % продукції Нікопольського цегельного заводу, який був у підпорядкуванні Міністерства промисловості будівельних матеріалів УРСР [7, арк. 7]. Тобто, забезпечення будівельними матеріалами місцевого виробництва мала забезпечувати Рада Міністрів УРСР, що важливо відзначити, оскільки даний фактор відіграв вагомий роль у розширенні господарської самостійності керівництва УРСР під гаслом виявлення ініціативи у забезпеченні «будови комунізму».

Проект постанови передбачав зобов'язання для Міністерства трудових резервів СРСР здійснити протягом 1951 р. організаційний набір 10 тисяч кваліфікованих працівників для будівництва Каховської ГЕС у межах території УРСР в рахунок плану Міністерства електростанцій СРСР [7, арк. 8]. Фактор набору кваліфікованих працівників на території УРСР був не менш важливим у процесі господарської суверенізації УРСР в процесі будівництва Каховської ГЕС, оскільки під час цього набору працівників ключову роль відігравали обласні партійні організації УРСР, які здійснювали відповідні заходи під цілковитим контролем ЦК КП(б)У. Тобто, кадрове забезпечення будівництва Каховської ГЕС також, фактично, бралось на контроль керівництвом УРСР. Важливо відзначити іще один пункт проекту постанови, який передбачав для Міністерства зв'язку СРСР зобов'язання забезпечити налагодження зв'язку будівництва Каховської ГЕС із Москвою та обласними центрами УРСР [7, арк. 12]. Тобто, значні зобов'язання покладалися на партійні й виконавчі органи в УРСР на місцях, що було пов'язано із такими питаннями місцевого характеру, як перенесення населених пунктів із зони затоплення чаші Каховського водосховища, переселення і облаштування населення цих населених пунктів, будівництво об'єктів інфраструктури, планування економічного розвитку регіонів в зоні будівництва ГЕС, а також питання оперативного постачання будівництва і майбутньої експлуатації електроенергії, яку мала виробляти ГЕС. Питання експлуатації потужностей Каховської ГЕС для місцевих потреб набуває вагомий значення дещо згодом, коли набуває актуальності необхідність електрифікації сільського господарства півдня України.

Проте, серед цілей будівництва Каховської ГЕС у проектному завданні передбачено такі: 1) постачання електроенергії сільському господарству й промисловості в умовах роботи об'єднаної Південної енергосистеми; 2) самотичне зрошування прилеглих до з'єднувального каналу земель, а також забезпечення водою і енергією всіх насосних зрошувальних станцій в зоні водосховища (Каховського – П. С.); покращення умов водного транспорту і створення підпору для Дніпровської гідроелектростанції імені Леніна з метою більш повного використання її встановленої по-

тужності [4, арк. 17]. Ці завдання для майбутньої Каховської ГЕС було передбачено в рамках її проектування разом із проектуванням будівництва Південно-Українського і Північно-Кримського каналів. Проте, функції Каховського водосховища у забезпеченні зрошування мали локальний характер, але у питанні забезпечення електроенергією господарства ця електростанція мала глобальне значення, оскільки на неї було покладено функцію замкнути її потужністю Південну енергетичну систему.

На 1 січня 1952 р. на затвердження Ради Міністрів СРСР було представлено проектне завдання Каховського гідровузла. Українським Відділенням Інституту «Гідроенергопроект» було складено проектне завдання Каховської гідроелектростанції. Проектне завдання передбачало, що Каховська ГЕС не мала самостійно забезпечувати електроенергією регіональне сільське господарство і промисловість у зоні її дії. У осінньо-зимовий та весняний періоди місцевий район, за підрахунками, повинен був мати надлишок енергетичних потужностей приблизно 190 тис. кВт. Проте, у період піку роботи іригаційної системи у літній період цей район мав дефіцит енергопотужностей до 185 тис. кВт. Тому Каховська енергосистема мала функціонувати пов'язано із суміжними системами у зв'язку із Дніпроенерго через пункти Кривий Ріг і Нікополь [4, арк. 79–80]. Отже, Каховська ГЕС мала відігравати ключову функцію – забезпечення електроенергією системи зрошування і господарського освоєння визначених під зрошування земель півдня України і, відповідно, у час, коли на систему зрошування навантаження було не значним, надлишок електроенергії мав передаватися на інші, суміжні, енергосистеми. Каховська енергосистема також мала віддавати частину надлишку потужностей на суміжні енергосистеми, зокрема і на такі перспективні на той час промислові центри, як Херсон і Миколаїв [4, арк. 80]. Отже, таким чином, закладалась перспектива промислового розвитку півдня України, яку належним чином оцінювало керівництво УРСР, вбачаючи у цьому можливість господарської суверенізації республіки, збільшення її економічних показників і, крім того, перспективи економічного розвитку півдня України закладали підвалини для розширення територіальної компетенції керівництва УРСР за межі республіки, зокрема, щодо Криму.

У проектному завданні було визначено принципи формування єдиного Південного енергорайону, який утворювався завдяки зв'язку енергосистем Подніпров'я і Донбасу. Тому майбутня Каховська ГЕС мала працювати у єдиній Південній енергосистемі, котра охоплювала Придніпров'я, Донбас, Ростовський енергорайон, місцевий район Каховської ГЕС, Миколаїв і Херсон [4, арк. 80]. Таким чином, Південний енергорайон територіально у більшості охоплював території УРСР і частково південь РРФСР. Слід відзначити, що в ізоляції від локальних енергосистем, які складали Південний енергорайон, опинявся Крим, котрий забезпечувався електроенергією за рахунок власного виробітку локальними енергогенеруючими потужностями.

У Кримській області виробництво електроенергії у період після завершення Другої світової війни зроста-

ло щорічно. Так, у 1949 р. виробіток електроенергії у Криму складав 175,2 кВт, у 1950 р. – 225 кВт, у 1951 р. – 300,5 кВт, у 1952 р. – 402,2 кВт. Потужність енергоустановок в Криму також у цей період зростає: 1949 р. – 60,1 кВт, 1950 р. – 83,4 кВт, 1951 р. – 102,5 кВт, 1952 р. – 110,8 кВт [6, арк. 27]. Проте, зростання виробництва електроенергії в Криму не мало належного її використання, оскільки у період після війни гостро стояла потреба забезпечення економічного розвитку півострова. Нарощування потужностей енергоустановок в Криму і обсягів виробництва електроенергії відбувалося у цей період під перспективу економічного розвитку півострова, піднесення якого очікувалося із будівництвом системи зрошування й розвитком сільського господарства на півострові, а також промислових підприємств, орієнтованих на забезпечення продукцією «будівництва комунізму» (Південно-Українського і Північно-Кримського каналів).

28 червня 1951 р. в ЦК КП(б)У було представлено схему приєднання майбутньої Каховської ГЕС до суміжних із нею енергосистем. Цією схемою передбачалось безпосередньо здійснити приєднання Каховської ГЕС до Дніпроенерго по двох одинарних лініях при напрузі 154 кВт із Кривим Рогом і Нікополем. Під тією самою напругою було рекомендовано приєднати до Каховської ГЕС енергетичні райони Миколаєва, Херсона, Одеси і Криму [10, арк. 3]. У цьому проекті вже розглядається перспектива приєднання до мережі Каховської ГЕС іще Одеси і Криму. Знову йде мова про надлишкові потужності в зоні впливу мережі Каховської ГЕС, які рекомендується використати в районах Херсона, Одеси, Миколаєва і в Криму [10, арк. 19]. Щодо Криму було відзначено необхідність живлення саме північного Криму у періоди сільсько-господарських навантажень задля чого слід було забезпечити живлення підстанції Н.-Олександрівка із навантаженням до 15 тис. кВт.

Розглядалась можливість здійснити це навантаження за такими варіантами: а) від Каховської ГЕС шляхом спорудження близько 120 км ліній електропередач і понижувальної підстанції 154 кВт; б) від

планованої РУ Крименерго електростанції у Джанкої; в) від мережі Крименерго шляхом спорудження близько 120 км ліній електропередач і понижувальної підстанції у 110 кВт. Причому, при спорудженні електростанції в Джанкої відзначено необхідність її сполучення із мережею Крименерго, що обумовлювало спорудження мережевих об'єктів, як і при живленні підстанції в Н.-Олександрівці від мережі Крименерго. Зрештою, зроблено висновок, що для сполучення Каховської ГЕС із мережею Криму необхідно спорудження до 120 км ліній електропередач і понижувальної підстанції на 110–154 кВт [10, арк. 20–21]. Особливо слід відзначити, що у цій аналітичній записці вказується на виробництво надмірної кількості електроенергії локальними електростанціями Миколаєва, Херсона, Одеси і в Криму, котрі менш економічні й більш віддалені від джерел видобутку палива [10, арк. 22].

У цьому контексті слід відзначити, що виробіток електроенергії електростанціями в Криму, Миколаєві, Херсоні й Одесі мав здійснюватися у обсязі, який би забезпечував його рентабельність, проте, цей обсяг просто не використовувався за тих обсягів енергоспоживання, які склалися на 1951 р. Відповідно, більш економічним було забезпечення електроенергією цих регіонів від Каховської ГЕС та інших крупних електростанцій.

Будівництво Каховської ГЕС стало засобом більш економічного способу забезпечення Криму електроенергією, але це було можливим за умови тісного енергетичного зв'язку півострова із Україною. Завдяки цьому зв'язку створювалися умови для паралельного господарського розвитку півдня України і півночі Криму із єдиною системою енергозабезпечення. Адаже обидва регіони мали споріднені умови для розвитку ключової галузі – сільського господарства.

Подальші дослідження процесу інтеграції Криму із Україною на базі створення єдиної енергетичної системи варто зосередити на значенні взаємовпливу розвитку сільського господарства та промисловості півдня України і Криму для якісних змін соціально-економічної ситуації на Кримському півострові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жимерин Д. Г. История электрификации СССР / Д. Г. Жимерин. – М. : Издательство социально-экономической литературы, 1962. – 458 с.
2. Жимерин Д. Г. Развитие энергетики СССР / Д. Г. Жимерин. – М.-Ленинград : Государственное энергетическое издательство, 1960. – 328 с.
3. Замечания к проекту записки по строительству Южно-Украинского канала, разработанной Госпланом СССР. (За підписом – П. С.) Д. Коротченко та Л. Мельникова. Розіслано членам Комісії (Ради Міністрів СРСР – П. С.) за розпорядженням М. Сабурова. 23 лютого 1953 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2893.
4. Каховская гидроэлектростанция на р. Днепре. Проектное задание. Том I. Сводная записка. 5.X.1951 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 909.
5. Марковский Ф. Т. О возможностях использования Днепровского бурогоугольного бассейна для энергоснабжения юга Украины / Ф. Т. Марковский // Труды института теплоэнергетики. Сборник № 8. Посвящен 50-летию со дня рождения и 25-летию научно-педагогической деятельности действительного члена АН УССР Ивана Трофимовича Швеца. – К. : Издательство Академии наук Украинской ССР, 1952. – С. 132–137.
6. Мощность энергоустановок и производство электроэнергии в Крыму за ряд лет // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3862.
7. Проект письма на имя тов. Сталина И. В. и Постановления С. М. СССР «О мероприятиях по обеспечению выполнения постановления С. М. СССР от 20.IX.1950 года № 4000 по строительству Каховской гидроэлектростанции». Октябрь 1950 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 907.

8. Разработка научных основ развития энергетических систем и их объединения в Единую энергетическую систему (ЕЭС). Перспективный план научных исследований на 1959-1965 гг. – К. : Академия наук Украинской ССР. Отделение технических наук, 1959. – 35 л.
9. Справка о состоянии проектно-изыскательских и подготовительных строительных работ по Каховской гидроэлектростанции, Южно-Украинскому и Северо-Крымскому каналам. Тов. Мельникову Л. Г. (від) Сердюкова Н. 29/I.1951 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 905.
10. Схема развития электрических сетей от Каховской ГЭС. 28 июня 1951 (для Зав. відділом будівництва і будматеріалів ЦК КП(б)У Мацуї П. А. – П. С.) // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1291.
11. Товарищу Сталину И. В. (від) Председателю Совета Министров УССР Д. Коротченко, Секретаря ЦК КП Украины Л. Мельникова. Декабрь 1952 года // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 1774.
12. Товарищу Сталину И. В. (від) Председатель Совета Министров Украинской ССР Д. Коротченко, Секретаря Центрального Комитета КП(б) Украины Л. Мельников. 17.XI.51 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 905.

Рецензенти:

Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор.

(Чорноморський державний університет імені Петра Могили)

Тригуб О. П., д-р іст. наук, професор.

(Чорноморський державний університет імені Петра Могили)

© Сацький П. В., 2016

Дата надходження статті до редколегії 21.10.2016